

“self”; the ability to hide or wear off unpleasant impressions connected with the communicative qualities of people. The article also provides the research on how teenagers are tolerant to uncomfortable states of other people, how their tolerance or intolerance to people is expressed. The adolescents' adaptational capacity when interacting with people is also considered in the work. The study has shown low level of communicative tolerance of teenagers from two-parent families; but the level of communicative tolerance of children from one-parent families is even lower. These results reveal teenagers' inability to establish contact with other people, inability to show compassion or tolerance. The author describes a mindset training, which is aimed at increasing and forming communicative tolerance of teenagers' from two-parent and single-parent families in terms of recreation. The training consists of 7 classes. Each class lasts 60-80 minutes. The training was based on a great number of methods and devices, such as role and psycho-dramatic plays, situation analysis, discussions, psycho-gymnastic methods, relaxations; the mechanisms of identification, reflection and self-reflection were also used. The approbation of the training with teenagers and additional diagnosing showed the changes in estimation in terms of “tolerance index”, “social tolerance”, “tolerance as a personality trait”. Thus, the suggested training has shown its effectiveness.

Keywords: adaptation, intolerance, communicativeness, teenagers' age, recreation, tolerance.

Подано до редакції 08.09.2014

УДК: 159.92+172.42+378.169.14

В. І. Січка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ КАРТИНИ СВІТУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті надається аналіз результатів дослідження психологічних особливостей візуалізації сучасної картини світу у підлітковому віці, а саме: розуміння сенсу життя, найбільш важливого, позитивного та негативного в житті, осмислення подій та цінностей сучасного світу. При аналізі результатів дослідження, було виділено 15 категорій візуалізації образу «Символ життя». Домінуючими виявились такі категорії: «Родина», «Здоров'я», «Кохання», «Серце», «Спорт». Виявлено, що особливості візуального символу дозволили через окремих образ дати цілісне уявлення про світ і співвіднести з уявленням про своє життя і про себе як про суб'єкта діяльності. Показані вікові та гендерні особливості формування образу світу у підлітковому віці.

Ключові слова: сприйняття, картина світу, образ світу, підлітковий вік, розвиток, самосвідомість, візуалізація, цінності.

Актуальність дослідження картини світу зумовлена тим, що в умовах сучасного суспільства посилюється потреба психологічного дослідження світогляду та світосприйняття особистості, які повною мірою відображаються картиною світу, а також багато в чому визначають як зміст психічного життя особистості, так і її життєвий шлях в цілому. На думку багатьох дослідників, розробка проблеми «образу світу» має велике значення не тільки для теоретичної психології, але і для вирішення багатьох практичних завдань.

В психологічній науці традиційно під «образом світу» розуміється деяка сукупність або упорядкована багаторівнева система знань людини про світ, про себе, про інших людей, яка опосередковує, заломлює через себе будь-які зовнішні дії. Поняття «образ світу» іноді замінюється рядом близьких за сенсом понять – «картина світу», «схема реальності», «модель універсуму», «когнітивна карта».

Аналіз наукових джерел показав, що проблема образу світу привертає увагу багатьох дослідників та розглядається з різних позицій у працях Ю. А. Аксьонова, О. Ю. Артем'євої, Ф. Ю. Василюка, Б. М. Величковського, В. П. Зінченка, Дж. Келлі, Е. О. Климова, О. М. Леонтьєва, Д. О. Леонтьєва, В. С. Мухиної,

В. Ф. Петренка, В. В. Петухова, Ж. Піаже, С. М. Симоненко, С. Д. Смірнова, Ю. К. Стрелкова, В. П. Сьоркіна, Т. М. Титаренко і багатьох інших вчених. Значний внесок у розробку підходів до опису образу світу як категоріальної структури свідомості зробили представники психосемантичного напрямку О. Ю. Артем'єва, В. Ф. Петренко, О. Г. Шмельов та інші. Зв'язок та вплив образу світу на візуально-мисленеву діяльність досліджувався в роботах В. О. Моляко, С. М. Симоненко, Т. А. Вовнянко, Аль Барі М. Мадхі та інших.

В означених дослідженнях образ світу розглядається як складне утворення психіки, що не лише визначає окремий акт пізнання навколишньої дійсності, а й зумовляє зміст, побудову і протікання діяльності суб'єкта в цілому. Образ світу визначався О. М. Леонтьєвим як складне багаторівневе утворення, що володіє системою значень і полем сенсу. Основна його функція – самовідображення світу. Змістовне наповнення образу світу в процесі розвитку особистості і її самосвідомості опосередковано єдиним механізмом ідентифікації і виокремлення. Уявлення про світ формується в контексті певної культури, в якій народилася і виросла людина [1;5].

У формуванні картини світу беруть участь усі сторони психічної діяльності людини, починаючи з відчут-

тів, сприймань, уявлень і закінчуючи вищими формами мислення і самосвідомості людини. Образ світу виникає в різних актах світовідчування, світовідчуття, світосприймання, світоуявлення, світооцінки, світоз'ясування, в таких переживаннях світу як цілісність, в актах світодії [9]. На думку сучасного дослідника означеної проблеми С. М. Симоненко [10], поняття «картина світу» і «образ світу» є тісно взаємопов'язаними і похідними одне від одного. Якщо розглядати смислову зв'язку «картина світу» – активність суб'єкта – «образ світу», то образ світу суб'єкта діяльності є похідним від «картини світу» і це можна розглядати як розпредмечування картини світу. Але існує і інша смислова зв'язка: образ світу – активність суб'єкта – картина світу. В процесі континуального створення образу світу суб'єкта діяльності виникає індивідуальна (приватна) картина світу, як його змістовна складова, як процес опредмечування навколишнього середовища. У такому разі можна говорити про співтворення суб'єктом діяльності загальної картини світу, розглядаючи його як механізм континуальності розвитку глобальної картини світу. Таким чином, картину світу можна розглядати як похідну початкового глобального образу світу, що лежить в основі світобачення людини, як його змістову сторону, як результат духовної діяльності людини. За такого підходу «картина світу» постає як суб'єктивний образ об'єктивної реальності і входить в клас ідеального, яке, не припиняючи бути образом реальності, опредмечується в знакових формах, в той же час не відображаючись повністю ні в одній з них [10].

Привласнення загальної картини світу є результатом всієї духовної активності людини, яка включає як споглядальні форми віддзеркалення, матеріальну сферу розуміння, так і несвідоме, підсвідоме, надсвідоме в психіці людини [1]. Базисним матеріалом для картини світу є категоріально-семантичний рівень (шар) тієї або іншої культури. Ці категорії, семантика культури відображені в мові, а також в інших знакових системах (мова мистецтва, науки, релігії) – мислити про світ, не користуючись цими категоріями, вважає А. Я. Гуревич [4], так само неможливо, як не можна мислити поза категоріями мови.

Однією з основних ознак (властивостей) картини світу, враховуючи наочний характер людської діяльності і мислення, є її наочність. Специфіка наочності картини світу полягає не в її тілесній «сенсуальній очевидності, а в можливості виразу певних ідей, категорій через різні прийоми їх візуалізації» [10]. Більшість образів в картині світу має візуальний характер, але необхідно відзначити, що достатньо широко представлені і аудіальні образи. З поняттям наочності картини світу пов'язані особливості гомогенності як просторово-часової однорідності зображення.

Візуалізація картини світу може відбуватися відповідно до різних принципів прямої або зворотної перспективи, де на одній площині зображуються події, які сприймаються з однієї точки зору тих, хто їх спостерігає,

або зображення, де від однієї площини постають зображення з різних часів і різних місць.

Оскільки картина світу не є закінченим образом світу, їй притаманна особлива пластичність, рухливість, поліваріантність [8]. Щоб бути гранично ясною, лаконічною, вона повинна використовувати і особливі засоби побудови образів, вироблених людством для синтезу і збереження інформації, – різні поняття, логічні висновки, образи – гештальти, форму художнього узагальнення, також до таких засобів відносяться розпливчасті, громіздкі, не строго сформульовані багатозначні і глибинні образи – поняття, що дають імпульс для широких узагальнень і аналогій.

Кожне нове покоління «створює» такий образ світу, який дозволяє йому адекватно адаптуватися в світі і адекватно впливати на цей світ. Проблема специфічності образу «свого» світу в певного покоління і віку – постійно змінна реальність [5].

Саме «свій» образ світу, що включає усвідомлюваний і неусвідомлюваний рівень, безпосередньо впливає на регуляцію всієї життєдіяльності людини і грає визначальну роль в розвитку особистості. Формування і змістовне наповнення образу світу бере свій початок в ранні роки. Уявлення про навколишній світ залежать від комплексу соціальних умов. «Те, якими відомостями про наш світ володіє дитя, залежить перш за все від соціального оточення: сім'ї або дорослих, що замінили сім'ю; національних традицій найближчого оточення; місця проживання (місто, село, хутір і ін.) і інших чинників. Завдяки особливостям тієї культури, до якої увійшло дитя фактом свого народження, у нього формується особливе уявлення про світ» [3].

Дуже важливим є вивчення картини світу у підлітковому віці, оскільки саме в цьому віці формуються цілісні уявлення про світ і власне життя в ньому. Також в цьому віці особливо гостро постає проблема ідентичності як цілісності особистості у минулому, сьогоденні і майбутньому.

Підлітковий період – це період інтенсивного формування самооцінки, бурхливого розвитку самосвідомості як здатності спрямовувати свідомість на власні психічні процеси, включаючи і складний світ своїх переживань, потреби пізнати себе як особистість.

Ж.Піаже стверджує, що у віці від 11-12 років і до 14-15 років відбувається остання фундаментальна децентрація, тобто, дитина звільняється від конкретної прив'язаності до даних у полі сприйняття об'єктам і починає розглядати світ з огляду того, як його можна змінити [6]. У цьому віці, коли, згідно поглядів Ж.Піаже, остаточно формується особистість, будується програма життя. Для створення програми життя необхідний розвиток формального мислення. Одним із вагомих здобутків наукових досліджень Л. С. Виготського є обґрунтування ним низки основних груп інтересів підлітків, які він позначав як «домінанти». Це так звані "езопова домінанта" (інтерес підлітка до власної особистості); "домінанта долі" (установка підлітка на щось велике, масштабне, що є для нього найбільш суб'єктивно прийнятним, аніж найближче,

поточне, сьогоденнє); "домінанта зусилля" (тяга підлітка до опору, подолання, до вольової напруги, що іноді проявляються в упертості, боротьбі проти виховательського авторитету, протесті й інших негативних проявах); "домінанта романтики" (прагнення підлітка до невідомого, ризикованого, до пригод, до героїзму) [3].

Підлітковий вік має особливе значення для розвитку Я-концепції особистості, оскільки в цей період відбувається становлення нового рівня самосвідомості, зміна уявлення про себе, що визначається прагненням зрозуміти себе, свої можливості і особливості, як ті, що об'єднують підлітка з іншими людьми, так і ті, що відрізняють його від них, роблять його унікальним і неповторним [2].

З цим пов'язані різкі коливання у ставленні до себе, нестійкість самооцінки. Це новоутворення визначає провідні потреби підліткового віку – в самоствердженні і спілкуванні з однолітками.

На формування самооцінки в підлітковому віці впливає багато чинників, серед яких, у першу чергу, слід зазначити реальні досягнення в навчанні та позашкільній діяльності (здібності дитини до мистецтва, спорту чи певних наук); статус дитини серед однолітків (адаптація в колективі, кількість та впливовість друзів); сім'я (умови життя в родині, ставлення батьків до інтересів дитини); мотиваційно-сміслова сфера особистості (цілі, потреби, інтереси); зовнішні дані (привабливість, фізичний розвиток).

Розкриття особливостей змістовного наповнення образу світу, картини світу дає можливість краще зрозуміти внутрішній світ підлітка у взаємозв'язку з реаліями буття.

Для проведення досліджень психологічних особливостей сприйняття картини світу в підлітковому віці як психологічної реальності в контексті буття підлітка в світі дуже важливо враховувати обговорені вище підходи до цієї проблеми.

Метою нашого дослідження є виявлення особливостей сприйняття картини світу у підлітковому віці.

У нашому дослідженні приймали участь 110 досліджуваних, які відпочивали в Українському дитячому центрі «Молода Гвардія». Всі підлітки віком від 13 до 15 років, серед них 53 хлопці і 57 дівчат. Тож наша вибірка дозволяє нам не тільки проаналізувати отримані дані, а й порівняти особливості сприйняття підлітків за віком і гендерними особливостями.

Методи дослідження: емпіричні – спостереження, психодіагностичне тестування, яке включає конкретні невербальні методики: проективну методику: «Символ» (Л. А. Снігур, у модифікації С. М. Симоненко), методику «Діагностика системи ціннісних орієнтацій особистості» (Е. Б. Фонтанової у модифікації Л. С. Колмогорової, Д. В. Каширського), методику «Визначення сформованості ціннісних орієнтацій» (Б. С. Круглова).

Для виявлення особливостей сприйняття картини світу у підлітковому віці, ми використали методику «Символ» (Л. А. Снігур, у модифікації С. М. Симоненко). Застосування цієї методики дає можливість виявлення особистісних особливостей людини, воно засноване на принципі проєкції, тобто на винесенні зовні своїх переживань, уявлень, прагнень і т.п. Малюючи той чи

інший об'єкт, людина мимоволі, а іноді і свідомо передає своє ставлення до нього. Навряд чи вона забуде намалювати те, що здається йому найбільш важливим і значущим; а от тому, що людина вважає другорядним, буде приділено набагато менше уваги. Якщо якась тема особливо хвилює людину, то при її зображенні проявляється ознака тривоги. Малюнок – це завжди якесь повідомлення, зашифроване в образах. Метою використання означеної методики є вивчення особливостей сприйняття картини світу, образу світу за допомогою аналізу їх візуальних образів.

При аналізі результатів дослідження було виділено 15 категорій візуалізації образу «Символ життя». Домінуючими виявились такі категорії: «Родина» – 33 досліджуваних, «Здоров'я» – 21 досліджуваний, «Кохання», «Серце», «Спорт» – по 9 досліджуваних, «Природа» – 7 досліджуваних, «Щастя» – 6 досліджуваних, «Радість», «Наша планета», «Музика» – по 3 досліджуваних, «Доброта», «Мир та злагода» – по 2 досліджуваних, «Впевненість у собі», «Вогонь для всіх», «Воля» – по 1 досліджуваному.

Аналізуючи малюнки, які були названі вище виділеними категоріями, ми можемо відмітити, що під назвою «Родина» переважно було зображено батьків, які тримають дитину за руку, також веселка, різнобарвний напис – «моя родина», усмішки, серця, домівка. Тобто, родина – це рідні один одному люди, що живуть разом, підтримують один одного, у кожного своє уявлення про родину, але практично завжди воно пов'язане з найближчими і дорогими, рідними та коханими людьми.

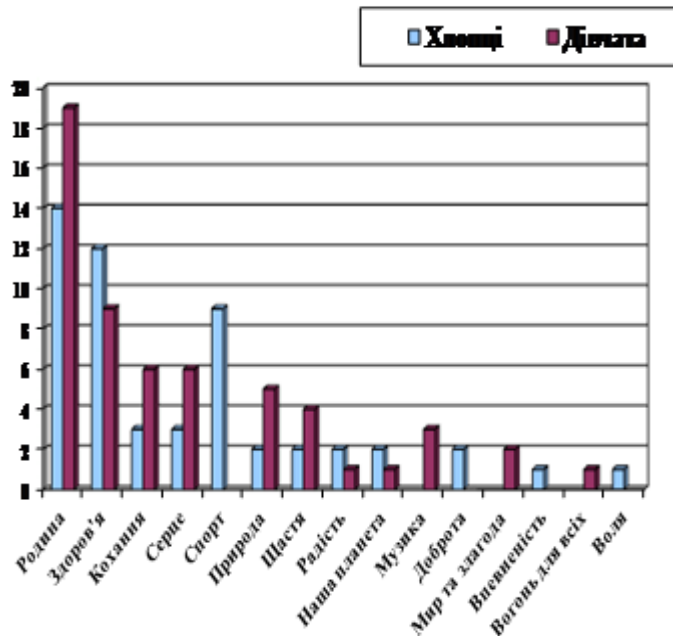
На другому місці символ життя під назвою «Здоров'я» було зображено серце, але також були намальовані природа, сонце, небо, знак «не палити», молоді деревця. Тобто деревце – це життя, і так само, як і рослині, людині потрібні сприятливі умови для зростання та існування. Здоров'я не придбаєш, позичити його теж неможна, саме тому ми завжди бажаємо здоров'я тому, хто нам дорогий.

На третьому місці символи життя під назвою «Кохання», було зображено переважно серце, але також були намальовані і закохані та символи мужності та жіночності, кохання – почуття, властиве людині, глибока прихильність до іншої людини, почуття глибокої симпатії. «Серце» було зображено велике червоне серце, серце, яке усміхається, велика кількість маленьких сердечок, тобто серце – центральний орган кровообігу, воно забезпечує безперервний рух крові по всьому тілу людини, доставляючи необхідне харчування в усі клітини організму, серце працює – людина живе; «Спорт» було зображено як футбольний та баскетбольний м'ячі, гантелі, турнік, тобто спорт – це здоровий спосіб життя, довголіття, це життєва філософія.

Також підлітки виділили такі категорії, як «Природа» та «Щастя», «Радість», «Наша планета», «Музика», «Доброта», «Мир та злагода», «Впевненість у собі», «Вогонь для всіх», «Воля», тобто символ нашого життя – в нашому зв'язку зі світом.

Аналізуючи кольори, які були обрані для зображення символів, маємо зазначити, що переважили червоний, зелений, жовтий, фіолетовий та синій, ще коричневий, рожевий, салатний, блакитний, але рідше. Взагалі перевага надавалась «веселим» кольорам.

Результати візуалізації образу «Символ життя» показали, що хлопці обрали 12 категорій, а дівчата – 11 категорій. Хлопці визначили такі категорії, які відсутні у дівчат, це – «Спорт», «Доброта», «Впевненість», «Воля».

Графік 1. Результати візуалізації образу «Символ життя», хлопці та дівчата.

Дівчата, навпаки, визначили такі категорії, які відсутні у хлопців, це – «Музика», «Мир та злагода», «Вогонь для всіх». У хлопців домінуючими виявились такі: «Родина» – 14 досліджуваних, «Здоров'я» – 12 досліджуваних, «Спорт» – 9 досліджуваних. У дівчат домінуючими виявились такі категорії: «Родина» – 19 досліджуваних, «Здоров'я» – 9 досліджуваних, «Кохання» і «Серце» – 6 досліджуваних, «Природа» – 5 досліджуваних.

При аналізі результатів дослідження візуалізації образу «Символ життя» підлітків 13, 14 та 15 років, ми можемо зазначити, що кількість зазначених підлітками категорій значно відрізняється: підлітки 13 років обрали 12 категорій, підлітки 14 років – 10 категорій, підлітки 15 років – лише 7 категорій.

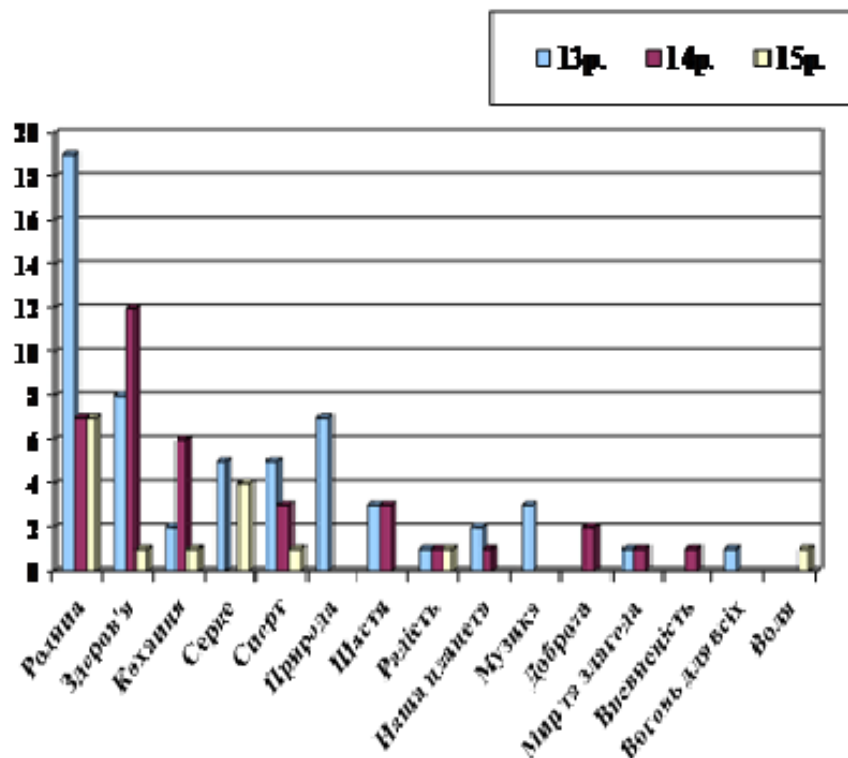
У підлітків 13р. на першому місці – «Родина» – 19 досліджуваних, на другому – «Здоров'я» – 8 досліджуваних, на третьому – «Природа» – 7 досліджуваних, на четвертому – «Серце» і «Спорт» – по 5 досліджуваних. У підлітків 14р. на першому місці – «Здоров'я» – 12 досліджуваних, на другому – «Родина» – 7 досліджуваних, на третьому – «Кохання» – 5 досліджуваних, на четвертому – «Спорт» і «Щастя» – по 3 досліджуваних. У підлітків 15р. на першому місці – «Родина» – 7 досліджуваних, на другому – «Серце» – 4 досліджуваних, на третьому – «Здоров'я», «Кохання», «Спорт», «Радість» і «Воля» – по 1 досліджуваному.

Результати візуалізації образу «загальне і важливе» відносно «Символу життя» показали, що вище за

значенням відносно «Символу життя» знаходяться малюнки, які несуть зміст «загального» і «важливого» відносно «Символу життя». Було виділено 12 категорій. Серед них домінуючими виявились такі категорії: «Родина» – 30 досліджуваних, «Здоров'я» – 21 досліджуваний, категорія «Кохання» – 21 досліджуваний, «Мир та злагода» – 11 досліджуваних, «Взаєморозуміння» – 7 досліджуваних, «Дружба» – 5 досліджуваних, «Радість» – 4 досліджуваних, «Освіта» і «Спорт» – по 3 досліджуваних, «Не било болю» і «Хліб на столі» – по 2 досліджуваних, «Відданість» – 1 досліджуваний.

Аналізуючи малюнки, які були названі вище виділеними категоріями, ми можемо відмітити, що під назвою «Родина» було зображено переважно батьків, матір, тата, рідний дім, також були намальовані серце, сонце, посмішка. На другому місці – символ під назвою «Здоров'я» – було зображено серце, а також були намальовані природа, сонце, небо, також символ під назвою «Кохання» – було зображено також серце, закоханих, квіти, малюнки під назвою «Мир та злагода» – голуб, веселка, сонце, «Взаєморозуміння» – рукостискання.

Аналізуючи кольори, які були обрані для зображення символів, маємо зазначити, що вони переважно яскраві: червоний, жовтий, рожевий, рідше оранжевий, блакитний, зелений та інші. Ось, наприклад, малюнки під назвою «Родина» – на одному, було зображено всю родину під великою, різнобарвною парасолькою, а на іншому було зображено всю родину під веселкою.

Графік 2. Результати візуалізації образу «Символ життя», підлітки 13, 14 та 15 років.

Результати візуалізації образу «менш значуще» відносно «Символу життя» показали, що нижче за значенням відносно малюнку «Символ життя» знаходяться малюнки, які несуть зміст менш значного відносно «Символу життя». Було виділено 11 категорій: «Гроші» – 57 досліджуваних, категорія «Досягнення» – 10 досліджуваних, «Політика» – 8 досліджуваних, «Влада», «Розчарування», «Рівень життя» – по 6 досліджуваних. «Шкідливі звички» і «Зовнішність» – по 5 досліджуваних, «Розваги» – 3 досліджуваних, «Кар'єра» і «Думка оточуючих» – по 2 досліджуваних.

Категорії «Шкідливі звички» і «Зовнішність» – по 5 досліджуваних, «Розваги» – 3 досліджуваних, «Кар'єра» і «Думка оточуючих» – по 2 досліджуваних.

Аналізуючи малюнки, які були названі вище виділеними категоріями, ми можемо відмітити, що під назвою «Гроші» були зображені переважно грошові купюри: американські долари та українські гривні. На другому місці символи під назвою «Досягнення» – зображені сходи в гору, п'єдестал. На третьому місці символ під назвою «Політика» – зображення у вигляді будівлі або транспаранту, портфеля. На четвертому місці символи під назвами «Влада» – зображення у вигляді стола та крісла, авто з прапорцями, «Розчарування» – розбита ваза та сумна маска, «Рівень життя» – комп'ютер, авто, діаманти. Аналізуючи кольори, які були обрані для зображення символів, маємо зазначити, що вони переважно не яскраві: зелений, синій, фіолетовий, сірий, іноді червоний та жовтий, частіше простий олівець.

Результати візуалізації образу негативного відносно «Символу життя». Зліва від малюнку «Символ життя» знаходяться малюнок, який несе зміст негативного відносно «Символу життя». Аналіз отриманих результатів дозволив виділити 14 категорій.

Серед них найбільшу перевагу набули такі категорії: «Шкідливі звички» – 35 досліджуваних, «Війна» – 15 досліджуваних, «Сварки» – 11 досліджуваних, «Байдужість» – 7 досліджуваних, категорії «Лінь», «Екологія», «Брехня» – 6 досліджуваних, «Розлучення», «Жорстокість», «Застосування сили» – 5 досліджуваних, «Гроші» – 4 досліджуваних, «Егоїзм», «Думка оточуючих» – 2 досліджуваних, «Стрес» – 1 досліджуваний.

Аналізуючи малюнки, які були названі вище виділеними категоріями, ми можемо відмітити, що під назвою «Шкідливі звички» були зображені переважно цигарки, алкоголь, наркотики.

На другому місці символ під назвою «Війна»: було зображено зброю та вибухівку, на третьому місці – «Сварки», на четвертому – символ під назвою «Байдужість», були зображені переважно у вигляді розбитого серця, людини з сумним обличчям, маски, яка плаче.

На п'ятому місці символи «Лінь», «Екологія», «Брехня», На шостому – символи «Розлучення», «Жорстокість» та «Застосування сили» – кулак, «Стрес» у вигляді блискавки.

Кольори, які були обрані для зображення символів: червоний, синій, бордовий та сірий, простий олівець.

Якщо у підлітка виникає негативне ставлення до негативних явищ, то можна припустити, що це ставлення буде сприяти, за відповідних сприятливих умов та за умов допомоги з боку батьків та педагогів, формуванню вірних етичних установок і оцінок.

Підводячи підсумок, хотілося б відзначити, що найбільший інтерес викликає вивчення особливостей сприйняття картини світу у підлітків, тому що підлітковий вік, як зазначав Л. С. Виготський, характеризується відмиранням старого, коли дитина багато втрачає з набутого раніше, і народженням нового. У цьому віці змінюється погляд на себе, на суб'єктивність, динаміч-

ну позицію зсередини. Підліток перебудовує всі відносини з навколишнім світом і самовизначається в житті. У підлітковому віці діти встають на останній щабель формування, допомагають їм у цьому батьки, одноліткі і навколишня дійсність.

Дослідження картини світу підлітків сприяє формуванню більш свідомого поняття підлітка про себе, своє життя, свої ресурси. Результати дослідження можуть бути використані при роботі з підлітками і їх сім'ями для оптимізації процесів саморозуміння і самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М., 1987. – 511 с.
2. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1995. – 352 с.
3. Выготский Л.С. Динамика и структура личности подростка / Л. С. Выготский // Собр. соч.: Т. 4. – М., 1984.
4. Гуревич А. Я. Средневековый мир: культура безмолствующего большинства / А. Я. Гуревич. – М.: Прогресс, 1990. – 628 с.
5. Леонтьев А.Н. Образ мира / А.Н. Леонтьев // Избр. психолог. Произведения. – М.: Педагогика, 1983. – С. 251-261.
6. Мухина В. С. Картина мира: индивидуальные различия / В. С. Мухина // Феноменология развития и бытия

личности. Избранные психологич. труды. – М.; Воронеж, 1999. – 236 с.

5. Обухов А. А. Исторически обусловленные модификации образа мира / А. А. Обухов // Развитие личности. – №4. – 2003.

8. Петухов В. В. Образ мира и психологическое изучение мышления / В. В. Петухов // Вестник Московского Университета. Серия 14: Психология. – 1984. – № 4.

9. Роль человеческого фактора в языке; Язык и картина мира / Под ред. Б.А. Серебрянников, Е.С. Кубрякова и др. – М: Наука, 1988. – 216 с.

10. Симоненко С. М. Аналіз категорії «Образу світу» та «Картина світу» у контексті дослідження візуально-мисленних стратегій / С. М. Симоненко // Наука і освіта. – 2007. – №3.

REFERENCES

1. Bahtin, M.M. (1987). *Estetika slovesnogo tvorchestva – Aesthetics of word creativity*. Moscow [in Russian].
2. Bozhovich, L.I. (1995). *Problemy formirovaniya lichnosti [Problems of personality formation]*. Moscow: Prosvetshenie [in Russian].
3. Vyigotskiy, L.S. (1984). *Dinamika i struktura lichnosti pldrostka [Dynamics and structure of adolescent's personality]*. *Sobr. soch. – Collection of works*. Moscow [in Russian].
4. Gurevich, A. Ya. (1990). *Srednevekovyy mir: kultura bezmolstvuyushchego bolshenstva» [Medieval world: culture of silent majority]*. Moscow: Progress [in Russian].
5. Leontev, A.N. (1983). *Obraz mira [Worldview]*. *Izbr. psiholog. Proizvedeniya – Chosen psychological works*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
6. Mikhina, V. S. (1999). *Kartina mira: individualnyie razlichiya [Worldview: individual differences]*. *Fenomenologiya razvitiya i bytiya lichnosti. Izbrannyye psihologich. Trudy – Phenomena of development and being of personality. Chosen psychological works*. Moscow; Voronezh [in Russian].

5. Obukhov, A. A. (2003). *Istoricheski obuslovlennye modifikatsii obraza mira [Historical modification of worldview]*. *Razvitie lichnosti – Personality development*, 4 [in Russian].

8. Petuhov, V. V. (1984). *Obraz mira i psihologicheskoe izuchenie myshleniya [Worldview and psychological study of thinking]*. *Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 14: Psihologiya – Newsletter of Moscow University. Series 14: Psychology*, 4 [in Russian].

9. Serebryannikov, B.A., Kubryakova, E.S. (1988). *Rol chelovecheskogo faktora v yazyke [Role of human factor in a language]*. *Yazyk i kartina mira – Language and worldview*. Moscow: Nauka [in Russian].

10. Symonenko, S. M. (2007). *Analiz katehorii «Obrazu svitu» ta «Kartyna svitu» u konteksti doslidzhennia vizualno-myslennykh stratehii [Analysis of the category “World image” and “Worldview” in the context of visual and thinking strategies examination]*. *Nauka i osvita – Science and education*, 3 [in Ukrainian].

В. И. Сичка

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ КАРТИНЫ МИРА В ПОДРАСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

В статье анализируются результаты исследования психологических особенностей визуализации современной картины мира в подростковом возрасте, а именно: понимания смысла жизни, самого ценного, позитивного и негативного в жизни, осмысления событий и ценностей современного мира. Выявлено, что особенности визу-

ального символа позволяют через отдельный образ дать целостное представление о мире и соотнести его с представлением о своей жизни и о себе как субъекте деятельности. Показаны возрастные и гендерные особенности формирования образа мира в подростковом возрасте.

Ключевые слова: восприятие, картина мира, образ мира, подростковый возраст, развитие, самосознание, визуализация, ценности.

V. I. Sichka

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF WORLDVIEW PERCEPTION IN ADOLESCENCE

The article presents the review of the results obtained after carrying out the study of psychological peculiarities of visualization of modern worldview in adolescence, namely the understanding of purpose of life, the most important things, positive and negative things in life, considering the events and values of the modern world. When carrying out the research results review, the author has distinguished 15 categories of visualization of the image "Life Symbol". The predominant categories, according to the results analysis, are the following ones: "Motherland", "health", "love", "heart", and "sport". It has also been revealed that peculiarities of a visual symbol give an opportunity to give a holistic opinion about the world through a certain image and compare with the vision of one's own life and of oneself as an owner of a process. Age and gender peculiarities of the formation of worldview in adolescence are also presented and described in the article. As a conclusion it is necessary to notice that the study of adolescents' worldview is especially interesting and relevant due to the fact that this period is characterized by the eliminating of old things from the past, when an adolescent obtains a lot of useful things and information. Adolescents recreate all relationships with the environment and surrounding people and looks for the way to self-determine in the world.

Keywords: perception, worldview, world image, adolescence, development, consciousness, visualization, values.

Подано до редакції 08.09.2014
